

všima školský vývoj a ľudovýchovný vývoj na Slovensku, zasahovanie rôznych prvkov do neho, podáva sociografiu literatúry, prihliadnuc najprv k osobám spisovateľov a potom k samotnej literárnej produkcii. Mnoho aktuálneho, poučného materiálu, použiteľného výhodne v dnešných časoch prerodu, prináša autor v kapitolách o kultúre hmotnej, národnostných menšín na Slovensku a o robotníckej otázke u nás.

Každá kapitola potrebovala by pre závažnosť a aktuálnosť materiálu v nej obsaženého, náležitého zhodnotenia. Osobitne ku každej z nich bude nutné prihliadať pri riešení mnohých otázok, ktoré sa vynorily s novými pomermi. Toto riešenie, ako sme vyššie uviedli, bude sa musieť prevádzať na vedeckých základoch, ak má mať hodnotu trvalejšiu, a nielen chvíľkovú hodnotu improvizácie. A tu má dielo prof. Štefánka základný význam. Hlavné však pri aktualizácii sociografického výskumu Slovenska, o ktorý sa profesor Štefánek zasadzuje, bude jeho kniha nepostrádateľná.

Ludovít Bakoš

Igor Hrušovský, Francis Bacon a rozkvet anglickej filozofie.

Vydal Fr. Urbánek v Trnave 1945, strán 140, cena neudaná.

Kniha Igora Hrušovského o Francisovi Baconovi svojou problematikou radí sa k jeho práci o Vývine vedeckého myslenia, kde skúma vývinové faktory dejín vedeckého myslenia. Kým vo svojej predchádzajúcej práci podal rozbor dialektiky vývinu vedeckého myslenia, zachytiac ho názom v celom vertikálnom priereze a podtrhúc jeho najvýznamnejšie etapy, v najnovšej práci obmedzil sa na podrobné skúmanie jednej z najvýznamnejších etáp prelomu myšlienkových dejín — prechodu scholastického myslenia do myslenia empirického. Zisťuje, že tento prechod bol podmienený hlbokými hospodárskymi zmenami, spojenými s presunom ekonomickej aktivity z oblasti Stredozemného mora na Atlantik. Poukazuje na to, ako sa týmto presunom Anglicko zmocnilo dominantného postavenia vo svetovom obchode a priemysle, vďaka svojej výbornej polohe a ako táto hlboká premena nutne zapôsobila na zmenu ideovej sféry. Dielo Francisu Baconu, najcharakteristickejšieho reprezentanta nových myšlienkových prúdov, vzišlé z protikladu medzi myšlienkovou tradíciou a novými potrebami, odráža na sebe stopy revolučného prerodu, podliehajúc na jednej strane ideovej tradícii, na druhej strane je charakterizované snahou zbaviť sa tejto tradície a základne obrodíť vedecké myslenie. Aby lepšie vyniklo prenikanie nových vedeckých tendencií a osobitný prínos Baconov, autor najprv označuje vývinové faktory a charakteristické črty scholastickej filozofie, proti ktorej Bacon vzniesol svoje učenie a záverom k nim naznačuje prenikanie empirických tendencií v anglickej filozofii, ku ktorým dal Bacon podnet.

Keďže stredoveké hospodárstvo bolo prevažne agrárne a svojou stabilitou znemožňovalo navodenie štruktúrnych napätí, podmieňujúcich a určujúcich spoločenský vývin — podobne pôsobili svojou uzavretosťou aj nemeselnícke cechy a obchodné spoločnosti — i stredoveká kultúra bola vcelku statická. Stredoveký učenec sa obmedzoval väčšinou na parafrázovanie a komentovanie diel starších mysliteľov, a preto stredoveká literatúra, rozsahove síce bohatá, prináša len málo pôvodných reálnych poznatkov. Ako najvýraznejšia hospodárska a finančná moc, vystupuje cirkev, získava si dominujúce postavenie v stredovekej spoločnosti a svojou jednotiacou organizačnou mocou tiež pôsobí v smere uniformnosti stredovekej kultúry. Ak bola uniformná feudálna hospodárska štruktúra, tak sa táto uniformnosť odrážala aj v jednosmernosti filozofického myslenia. Myslenie bez podnetov prostredia bolo neživou knižnou učenosťou a filozofia v takých pomeroch dostávala charakter istej stnulosti

a dogmatizmu. Aby sa myslenie, zaviate v slepom závoze metafyzických, dogmaticky tradovaných, od skutočnosti odlúčených problémov, dostalo na nové cesty, muselo sa rozrušiť statické prostredie. Začiatkom novoveku navodil rozrušenie hospodárskej bázy po objavení nových trhov rozmach obchodu, peňažníctva, výroby, ktorý odvrátil pozornosť od abstraktných metafyzických problémov a stupňoval záujem o praktické potreby, experiment a vynález. Markantne sa tento obraz javí vo filozofii, kde Platónovo miesto zaujal Aristoteles a realizmus bol zatlačený nominalizmom. »Stredoveký svetonáhľad, ktorý kotvil v mimozemskej a mimosvetskej oblasti, bol vystriedaný náhľadom, že v prvom rade sú dôležité konkrétne problémy tohto sveta«. Rodí sa nové prostredie, vhodné pre rozkvet prírodných vied a »trpezlivá vedecká prax« sa stáva najistejšou a najvhodnejšou cestou k správnej a adekvátnej metóde. Do čias tohto hospodárskeho prerodu spadá hospodársky a obchodný rozmach Anglicka, navodzujúci zároveň rozmach kultúry, ktorého vedúcou osobnosťou bol Francis Bacon.

Vlastnú stať o Baconovi, vedúcom iniciátorovi novovekého myslenia, predoslal autor staťou o dejinnom význame osobnosti. V nej ujasňuje spoločenskú a historickú funkciu osobnosti a určuje stanovisko, s ktorého chce skúmať Baconov dejinný význam. Odmieťa romantický názor o absolútnej slobode voľne tvoriaceho ducha a o poslaní a nekonečných možnostiach všetko pretvárajúceho génia. Konštatuje, že »historický význam osobnosti je v tom, ako je schopná napomáhať celkový spoločenský rozvoj... Tu nejde o nejakú spontánnu tvorbu a o nejaký absolútny, nepodmienený zásah génia, lež o dialektiku milieua a osobnosti, o ich vzájomný a plodný pomer... Význam osobnosti sa javí v tom, že je schopná aktívne niesť veľké kultúrne tendencie svojej doby a že jedna z prvých, ktoré vedia tvorivým činom vysloviť snahy a zodpovedať problémy, ktoré vyvrelý z predošlých etáp spoločenského vývinu.«

Podávajú charakteristiku stredovekého myslenia a analýzu faktorov, ktoré podmienujú jeho ráz a poukávajú na zmenu spoločenských a hospodárskych pomerov, ktorá vyvolala obrat vo vedeckom európskom myslení, pristupuje autor k rozboru a zhodnoteniu Francisa Bacona a jeho významu pre vývin európskeho myslenia a vedy. Uvádza, ako sa v celom Baconovom diele zrkadlia dobové snahy, ako jeho dielo nesie stopy nevykvaseného prerodu, ako je motivované scholastickou tradíciou, spolu s novými tendenciami. Ukazuje, ako nadšenie a sebavedomie, charakteristické črty renesančného mysliteľa, markantne prenikajú i u neho. Autor ho necení ako objaviteľský typ, ale ako nositeľa progresívnych tendencií svojho času. Úspech vedeckého bádania spočíva podľa Bacona v poznatkoch, získaných skúmaním konkrétnych javov, naše poznanie musí kotviť podľa neho v reálnom svete. V smysle nových dobových potrieb hlása úplnú reorganizáciu vedy, kladúc jej utilitaristický cieľ: má slúžiť predovšetkým praktickým potrebám, pomocou nej majú ľudia získať moc nad prírodou a zväčšiť svoj blahobyť. Má uľahčiť a upevniť cestu technickým vynálezom pomocou vedecky zorganizovanej a využítkovanej skúsenosti. Takéto základné pretvorenie a prebudovanie vedy (*instauratio magna*) pokladal za možné len pomocou novej metódy — indukcie. Nie sylogistické operácie ako v stredovekej filozofii, ale pozorovanie a experiment stávajú sa mu jediným zdrojom poznania. Na základe smyslovej skúsenosti ako jediného zdroja vedeckého poznávania a organizátora vedeckej práce, rozvrhnutej na viac bádateľských generácií, snažil sa o vedeckú syntézu, na ktorej malo ľudstvo budovať svoju veľkosť a blahobyť. Týmito myšlienkami stal sa Bacon iniciátorom novej metódy poznávania a jeho vplyvom došlo v Anglicku v XIII. storočí k veľkému rozmachu empirického bádania. Svojimi názormi ovplyvnil nielen priamych nasledovníkov empirickej tradície, *Hobbesa*, *Lockea* a *Humea*, ktorých prínos do filozofie hodnotí autor v poslednej kapitole, ale spôsobil i v anglickej vede obrat, keďže jej hlavní predstavitelia sa hlásili za jeho žiakov. I keď mnohé jeho myšlienky nesú stopy a spôsob vý-

kladu stredovekého myslenia, predsa tým, že dal vo svojich dielach najpregnantnejšie výraz novým tendenciám, stane sa priamo ich hlásateľom, získal si najväčšie zásluhy o vznik novovekej vedy a v tom spočíva význam jeho osobnosti pre novoveké myslenie a vedu.

Hlboká analýza a originálne postrehy, riešené v skúmanej problematike, sú prednosťou Hrušovského knihy. No jej najväčší klad podľa nášho názoru spočíva v metóde, ktorou sa autor zmocňuje skúmaného materiálu. Jedine pomocou nej odhaľuje podmienenosť a zákonitosť vývinu vedeckého myslenia a tak vysvetľuje otázky, ktoré stará metóda nechávala stranou, ako neriešiteľné, alebo ich riešila nesprávne. Pre odborné školenie vedeckých pracovníkov má po stránke metodologickej priekopnícky, ďalekosiahly význam. Ako predošlé knihy autorove, i túto treba hodnotiť ako cenný prínos do filozofickej literatúry.

Ludovít Bakoš

Igor Hrušovský, Engels ako filozof.

Vydala Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava 1946, strán 82, cena 75 Kčs.

V prvej kapitole (Noetika materializmu) autor stručne ukazuje, ako dochádza dialektický materializmus k téze o existencii reálneho sveta na základe skúsenosti a vývinu celého nášho poznania, t. j. v dialektike poznania a praxe.

V druhej kapitole (Metafyzický materializmus) uvádza Engelsovu kritiku metafyzického materializmu, ktorý chápal veci a javy mechanisticky, izolovane a stfpnuto, nedbajúc na neprestajnú zmenu a vzájomný súvis. Oprávnenosť dialektického nazerania na procesy v reálnom svete odôvodňuje sa vývinom prírodných vied a ich tendenciou postupne splyvať do syntézy-náuky o reálnom svete, t. j. o hmote.

V tretej kapitole vykladá autor rozdiel medzi dialektickým materializmom a Heglovou dialektikou. Hegel správne pochopil a ukázal dialektické vzťahy sveta v jeho vývoji; jeho dialektické zákony myslenia sú revolúciou v ľudskom filozofickom myslení. No jednako len nevedel sa celkom oslobodiť od idealistickej filozofie a došiel tak až k celkom nedialektickému pojmu absolútneho ducha so všetkými jeho škodlivými dôsledkami.

Až Engels, ako hovorí autor v štvrtej kapitole (Materialistická dialektika) geniálnou syntézou Heglovej idealistickej dialektiky a nedialektického materializmu Feuerbachovho dospel k mohutnej a nevývratnej budove dialektického materializmu.

Správnosť Engelsovo učenia dokazuje sa v piatej kapitole (Dialektika prírody) na vývine prírodných vied, abiotických aj biotických, kým v šiestej kapitole (Dialektika poznania) vykladá autor noetiku materializmu. Neprestajnou súhrou praxe a subjektívneho poznania, ktoré odzrkadľuje objektívne procesy, približujeme sa vždy viac a viac k objektívnej pravde, pričom, pravda, naše subjektívne poznávanie je iba odrazom objektívnej skutočnosti. Poprením rozporov medzi teóriou a praxou (negáciou negácie) nevraciame sa k starému, no nachádzame nové, vývoj sa nedeje kruhom, ale špirálou, ktorá sa asymptoticky približuje k objektívnej pravde. Pritom vždy skľsajú hneď problémy nové a tým aj nové rozpory subjektívneho poznania a objektívnej skutočnosti. Každá pravda je teda relatívna, no participuje na absolútnej pravde objektívnej, a to vždy viac a viac.

Že pritom platí aj zákon o vyrovnávaní rozporov skokom a zákon o zmene kvality zmenou kvantity, je jasné.

Vývin nášho poznania — a teda aj vedy — nie je možné odlúčiť od vývinu spoločenského, ktorý vysvetľuje autor v siedmej kapitole (Dialektika spoločenského vý-